

СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТРАНСФОРМАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглядаються соціально-комунікаційні технології як фактор трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності, обґрунтовуються перспективи їх використання.

Ключові слова: бібліотека, комунікація, соціум, трансформації, соціально-комунікаційні технології.

Рассматриваются социально-коммуникационные технологии как фактор трансформации библиотечно-информационной деятельности, обосновываются перспективы их использования.

Ключевые слова: библиотека, коммуникация, социум, трансформации, социально-коммуникативные технологии.

The features of the social and communication technologies as a factor in the transformation of library and information activities are examined.

Key words: library, communication, society, transformation, social and communication technologies.

В умовах інтеграційних тенденцій формування соціально-комунікаційного простору, ускладнення та технологізації суспільних відносин актуалізується проблематика трансформаційних процесів діяльності бібліотек. Це пов'язано, по-перше, з усвідомленням нової ролі та місця бібліотеки як соціокомунікаційної структури в інформаційному суспільстві й процесах регулювання соціальних відносин. По-друге, з інтенсивним пошуком прийнятної, адекватної сучасному стану суспільства соціальної практики бібліотек, пов'язаної з регулюючим впливом на різні сфери життєдіяльності соціуму з метою гармонізації духовних, соціокультурних, політичних, соціоекономічних відносин та подальшого створення умов розвитку соціальних інститутів і функціонування груп, спільнот, індивідів, зв'язків та комунікацій між ними.

По-третє, дослідження нових умов функціонування бібліотек пов'язане з практичною реалізацією впродовж останніх років інноваційних форм і методів діяльності, що відповідають реаліям інформаційного суспільства та передбачають зміщення акценту на управління й організацію комунікаційних процесів, зокрема з використанням соціально-комунікаційних технологій.

Мета статті — розкрити особливості соціально-комунікаційних технологій як фактора трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності та визначити перспективи їх використання в бібліотечній сфері.

Специфіка соціально-комунікаційних технологій, визначення комунікаційної та соціальної складових, розгляд конкретних прикладів організованої діяльності й основних методологій у сфері комунікацій,

виявлення їх характеристик, структури та ефективності досліджували В. Бебик, Д. Гавра, Г. Почепцов, А. Соколов, О. Холод та ін.

Серед різноманітних підходів до визначення сутності соціально-комунікаційних технологій найближчою до відображення змісту феномену є позиція Д. Гаври. На думку науковця, соціально-комунікаційна технологія — це: цілеспрямована, системно організована діяльність з управління комунікацією соціального суб'єкта, спрямована на вирішення будь-якого соціально значущого завдання; системно організована сукупність операцій, структур і процедур, що базується на програмі (плані) та забезпечує досягнення мети соціального суб'єкта за допомогою керованої соціальної комунікації [2]. Дослідник наголошує, що об'єктом та інструментом соціально-комунікаційної технології є система внутрішніх і зовнішніх комунікацій соціального суб'єкта.

За наявності різних підходів до визначення сутності соціально-комунікаційних технологій учені поділяють думку, що останні характеризуються свідомим управлінням комунікаціями соціальної системи, наявністю соціально значущої мети та соціальним характером процесу, що технологізується. Сенс і призначення соціально-комунікаційних технологій — оптимізувати управлінський процес завдяки виявленню та використанню прихованого потенціалу соціальної системи, отримати соціальний результат за найменших управлінських витрат [1, с. 61]. Означені технології дозволяють організовувати й упорядковувати управлінську діяльність відповідно до мети й логіки розвитку самих об'єктів дії. Тобто новою управлінською метою стає свідоме регулювання комунікаційних процесів для досягнення стабільного і сталого розвитку системи.

Обов'язковою ознакою соціально-комунікаційних технологій у сучасному значенні цього поняття є усвідомлене використання кодифікованих, систематизованих, ефективних методів управління, що характеризуються раціональністю, конструктивністю, інноваційністю та гуманністю, урахуванням багатоманіття сутнісних зв'язків соціальної системи із середовищем та багатоваріантності їх змін, адже соціально-комунікаційні розробки мають передбачати, насамперед, нові методи, методики, техніки, технології соціального комунікування залежно від соціальних умов, суб'єктів, структур [9].

Змістовно-сутнісні аспекти поняття соціально-комунікаційних технологій набувають особливого значення в сучасній бібліотечній теорії та практиці. Осмислення бібліотекознавцями трансформаційних процесів у бібліотечно-інформаційній сфері набули відображення в різних підходах, що започаткували формування методологічної бази концепції соціально-комунікаційної технологізації бібліотечно-інформаційної галузі. Російські науковці визначають бібліотеку як системний об'єкт, що характеризується власною структурою, сталими взаємозв'язками між окремими елементами та підсистемами,

специфічними функціями компонентів і системи загалом (Ю. Столярів); проаналізували сутнісне призначення бібліотеки та визначили її специфічні завдання в конкретних історичних і суспільних умовах (Т. Берестова); сформували уявлення про бібліотечний простір як єдину комунікаційну мережу, де базовими категоріями є поняття «комунікація» й «інформація» (А. Соколов); запропонували маркетинговий підхід, що дозволяє орієнтувати діяльність бібліотеки на потреби її користувачів та формувати її організаційну структуру, перелік послуг і продуктів та умов роботи відповідно до цих потреб (В. Ключев, І. Суслова).

Українські науковці виявили закономірності та визначили тенденції трансформації бібліотечної справи як соціального інституту, що постійно і закономірно адаптується до змін макро- та мікросоціумів [7]; сформували стратегії розвитку бібліотек, які полягають у її визначенні як виробничої системи і складової інформаційної інфраструктури суспільства [4]; виявили закономірне перетворення бібліотеки на інтеграційний елемент системи наукової комунікації й охарактеризували пов'язані із цим трансформаційні процеси в структурно-функціональній діяльності бібліотек [10]; визначили умови й пріоритетні напрями розвитку діяльності бібліотек у забезпеченні належного інформаційного супроводу управління суспільними процесами [3] тощо.

Як соціальні технології адаптації бібліотек до нових економічних, культурних, соціокомунікаційних факторів розвитку інформаційного суспільства в працях О. Ванеєва, І. Давидової, В. Ільганаєвої, О. Башун, Т. Берестової, В. Ключєва, Н. Жадько, І. Суслової, О. Качанової, А. Стукалової, О. Макєєвої досліджувалися маркетингові технології, принципи сучасного менеджменту, технології планування та проектування бібліотечної діяльності, паблік рилейшнз, фандрайзинг, інноваційну діяльність, які містять окремі елементи соціально-комунікаційних технологій.

Наукова розвідка Н. Яковлевої присвячена обґрунтуванню ролі соціальних технологій у формуванні бібліотечної ситуації території. У своєму дослідженні автор дійшла висновків, що бібліотечна діяльність — соціально-технологічна за своєю суттю. Соціальні технології в бібліотеці моделюють її життєдіяльність і є видом професійного саморозвитку, вони формують систему етичних норм бібліотечної діяльності; на рівень та специфіку розвитку соціальних технологій у бібліотеках впливає конфігурація регіонального економічного й культурного профілю території [11]. Це дослідження — перший етап у процесі, що зумовлює розгляд бібліотеки через призму соціо-технологічного знання, адже питання про співвідношення соціально-комунікаційних та бібліотечних виробничих технологій, що формуються за часів розгортання інформаційного суспільства, поки що не вирішено.

Отже, наукові концепції суспільного розвитку бібліотек на сучасному етапі орієнтовані на дослідження різних підходів щодо оцінки можливостей і перспектив інноваційних трансформацій у конструюванні комунікативної реальності, розвитку духовного потенціалу соціуму, соціальних спільнот, особистості в умовах інформаційного суспільства.

Трансформація діяльності бібліотек зумовлена структурними змінами в суспільстві, процесами інформатизації та глобалізації, підвищенням ролі знань як основи цивілізаційного розвитку. Соціокультурні трансформації, розвиток соціальних практик сучасного соціуму, виникнення нової конфігурації соціальних процесів в інформаційно-комунікаційному просторі сприяють формуванню оновленої системи цінностей, пізнавальних і практичних пріоритетів, які суттєво впливають на суспільну поведінку людини, розвиток економічної, політичної систем, функціонування практично всіх соціальних інститутів, зокрема бібліотечного.

Динамізм перетворень, необхідність адаптації до впливу мінливого зовнішнього середовища, загострення конкуренції на інформаційному ринку формують нову парадигму діяльності бібліотек. Зміни бібліотечно-інформаційної сфери діяльності, а також відносин суспільства з бібліотечним соціальним інститутом потребують узагальнення й осмислення трансформацій цього соціального інституту в процесі становлення до інформаційного суспільства й економіки знань відповідно до сучасних потреб соціуму.

Сутність трансформації полягає в тому, що бібліотека стає суб'єктом конструювання соціокультурної реальності на основі кардинальної зміни позиціонування суб'єкт-суб'єктних відносин з користувачами, професійним співтовариством, а також будь-якими соціальними суб'єктами, які долучаються до комунікації з бібліотекою, формуючи загальний комунікативний простір, загалом — із суспільством. У трансформації процесів діяльності бібліотек беруть участь дійові особи, що представляють різні групи й соціальні верстви, по-різному ставляться до того, що відбувається, і до того, що потрібно робити — користувачі як неоднорідний соціокультурний конгломерат, професійна бібліотечна спільнота, вчені, підприємці, владні структури, громадські організації тощо [5]. Формування нового типу взаємозв'язків бібліотеки та суспільства стає системоутвірною новацією в розвитку її діяльності.

У зв'язку із цим постає необхідність визначення соціально-комунікаційної технологізації як фактора розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, адже бібліотеки вже активно набувають досвіду з упровадження соціально-комунікаційних технологій: вивчають ціннісні орієнтації користувачів, здійснюють маркетингові дослідження щодо конкурентоспроможності власних продуктів та послуг; використовують краудсорсинг-технології, долучаючи читачів до процесів

бібліотечної діяльності; використовують іміджеві й рекламні технології; впроваджують фандрайзинг, спонсоринг та адвокацію. Крім того, технологізація комунікаційних процесів, підвищення технологічності управління зовнішньою і внутрішньою взаємодією бібліотеки є ключовою сучасною тенденцією розвитку технологій паблік рилейшнз, ринкових досліджень, маркетингу, менеджменту, бренд-менеджменту тощо.

Нині означені напрями діяльності професійне співтовариство усвідомлює як ресурси, що забезпечують стаке функціонування бібліотеки як системи, а також являють собою основні інструменти розвитку сучасної бібліотечної діяльності. Незважаючи на те, що окремі соціально-комунікаційні технології мають практичне застосування, в бібліотеках уже певний час як основний інструментарій діяльності останніх вони майже не використовуються. Роль і місце соціально-комунікаційних технологій у структурі бібліотечної діяльності досі не визначено.

Проте можна стверджувати, що соціально-комунікаційні технології — перспективний інноваційний ресурс розвитку бібліотек. Підставою для цього є зміна суб'єктної характеристики бібліотеки: вона стає ініціативним суб'єктом управління відносинами із суспільством [5]. Вектор трансформаційних процесів уможливлений завдяки розвиткові соціально-комунікаційних технологій, що дозволяють створити таку систему комунікацій, яка забезпечує на технологічному рівні реалізацію інформаційних потреб суспільства в будь-який час, будь-якому місці; на функціональному рівні — створення та просування на інформаційному ринку нових інформаційних продуктів і послуг; на організаційному — розгортання корпоративної міжбібліотечної діяльності та співробітництва бібліотек з іншими учасниками інформаційного суспільства.

Сучасні наукові уявлення про соціально-комунікаційні технології як інноваційні засоби оптимізації соціальної діяльності, складові механізму адаптації соціальних систем до реалій інформаційного суспільства дозволяють говорити про необхідність активнішої розробки соціокомунікаційної технологічної проблематики стосовно особливостей розвитку бібліотечно-інформаційної сфери.

Необхідність визначення ролі та місця соціально-комунікаційних технологій у вирішенні завдань перетворення бібліотечно-інформаційної сфери пов'язана з процесами формування масштабних цілей, планування і здійснення соціальної діяльності останньої. У сучасний період формування інформаційного суспільства соціально-комунікаційні технології мають стати істотним чинником трансформації соціального та культурного статусу бібліотеки.

Переваги дослідження процесів трансформації діяльності бібліотеки через призму соціально-комунікаційної технологізації полягають у тому, що соціотехнологічний підхід дозволяє по-новому

проаналізувати теоретичні та прикладні дослідження в бібліотечно-інформаційній сфері:

- упорядкування системи взаємодії соціальних і виробничих технологій у бібліотеках;
- з'ясування оптимального співвідношення в їх суспільному розвитку соціокультурного, суспільно-громадського, ринкового, адміністративного компонентів;
- вироблення механізму долучення бібліотеки до соціокомунікаційної сфери та визначення засобів, що забезпечать її внутрішню стійкість, розкриють можливості адаптації до процесів модернізації соціуму.

Упровадження соціально-комунікаційних технологій у бібліотечну практику має забезпечувати її стале функціонування в соціумі. Основними цілями запровадження соціально-комунікаційних технологій у бібліотечно-інформаційну сферу є:

- отримання додаткових ресурсів для забезпечення життєздатності та сталості її організаційної системи;
- розширення спектра інформаційних продуктів і послуг, посилення їх конкурентоспроможності;
- створення системи соціального партнерства;
- формування комфортних умов професійної діяльності;
- упровадження інновацій та професійної творчості, організації і самоорганізації, діагностики, тактики й стратегії розвитку бібліотечної діяльності;
- зміна ціннісних уявлень та мотивацій різних категорій користувачів бібліотек і представників бібліотечного співтовариства.

Соціально-комунікаційні технології покликані стати складовою адаптаційної стратегії бібліотек [8], що передбачає методи, засоби й інструменти саморозвитку. Ідея адаптивності закладається в методологічну процедуру проектування самої соціальної технології [1, с. 61]. Її застосування визначить нову якість динаміки функціонування бібліотечно-інформаційної сфери діяльності в суспільстві, де її подальший розвиток автоматично відповідатиме оптимальним режимам дії механізмів самоорганізації.

Соціально-комунікаційні технології зможуть урівноважити між темпами технологічного і соціального розвитку бібліотек. Як інструмент системного мислення й соціальної дії, соціокомунікаційний технологічний підхід підвищить здатність бібліотечно-інформаційної сфери розвиватися раціонально, технологічно, конструктивно, інноваційно та гуманно. Його застосування дозволить бібліотекам «актуалізувати і виокремлювати способи оптимальних соціальних дій, виявляти й використовувати приховані резерви, а також усвідомлено генерувати на цій базі інноваційні механізми життєдіяльності з метою отримання оптимального соціального результату як умови

ефективного долучення до соціокультурного середовища та сучасних цивілізаційних процесів» [6].

Нині соціально-комунікаційні технології, масштаби розвитку яких у бібліотечно-інформаційній сфері досі є незначними, не забезпечені необхідним інструментарієм соціального проектування і налагодженими методами впливу. Але вони відіграють роль засобу діагностики проблем бібліотечної діяльності, чіткого визначення їх причини, а також способів вирішення. Соціально-комунікаційні технології розглядаються як системний і цілеспрямований фактор перетворення бібліотечно-інформаційної сфери, оснований на впорядкуванні, оптимізації й організації. Вони демонструють нові соціальні властивості та відносини бібліотеки, в чому проявляється процес трансформації соціального знання.

Значення соціально-комунікаційних технологій повністю не осмислено фахівцями бібліотечно-інформаційної сфери, проте вже нині можна стверджувати, що саме вони визначатимуть місце і роль бібліотеки в структурі базових соціокультурних та економічних процесів формування інформаційного суспільства.

Отже, соціально-комунікаційні технології мають ключове значення у формуванні й діяльності бібліотечно-інформаційної сфери, що зумовлено темпами соціальних змін, численними внутрішніми трансформаціями бібліотечного соціального інституту внаслідок впливу процесів інформатизації. Активізація економічних, політичних, культурних, соціальних процесів зумовлює необхідність вивчення і створення соціально-комунікаційних технологій як інструментів впливу на соціальну дійсність.

Запропоноване в статті розуміння особливостей сучасних соціально-комунікаційних технологій лише підкреслює міждисциплінарність цього явища та необхідність подальшого поглиблення досліджень соціокомунікаційної технологізації бібліотечно-інформаційної сфери.

Список літератури

1. Бурмыкина И. В. Концептуальные основы современных социальных технологий / И. В. Бурмыкина // Ученые записки РГСУ. — 2007. — № 3. — С. 60—64.
2. Гавра Д. П. Социально-коммуникативные технологии: сущность, структура, функции / Д. П. Гавра // Петербургская школа PR и рекламы: от теории к практике : сб. ст. / [отв. ред. А. Д. Кривоносов]. — СПб., 2003. — Вып. 1. — С. 28—46.
3. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2012. — 481 с.
4. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова. — Харків : ХДАК, 2005. — 295 с.
5. Драцкая М. Е. Влияние технологических парадигм на деятельность библиотек [Электронный ресурс] / М. Е. Драцкая // Науч. и техн.

- б-ки. — 2013. — № 5. — С. 26–38. — Режим доступу : http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2013/5/ntb_5_2_2013.pdf. — Загл. с екрана.
6. Дятченко Л. Я. Социально-технологическая культура как инструмент преобразования социальных отношений / Л. Я. Дятченко // Социально-технологическая культура как феномен XXI века : материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Белгород, 29–31 мая 2006 г.) : в 2 ч. / [отв. ред. Л. Я. Дятченко]. — Белгород, 2006. — С. 7.
  7. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — Київ : Ред. журн. «Бібл. вісн.», 1996. — 253 с.
  8. Макеева О. В. Адаптация как цель и условие успешного функционирования любой экономической и социальной системы / О. В. Макеева // Библиосфера. — 2009. — № 3. — С. 16–23.
  9. Різун В. В. Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії [Електронний ресурс] / В. В. Різун // Режим доступу: http://journal.lib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf. — Назва з екрана.
  10. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія / Г. В. Шемаєва ; Харків. держ. акад. культури. — Харків : ХДАК, 2008. — 289 с.
  11. Яковлева Н. В. Социальные технологии в структуре библиотечной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. В. Яковлева. — Новосибирск, 2004. — 19 с.

Надійшла до редколегії 02.09.2014 р.

УДК 81'374:001.4

О. М. ТУР

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТЕЗАУРУСНОГО ОПISУ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Проаналізовано найвідоміші ідеографічні словники. З'ясовано, що тезаурус надає можливість виявити логічні зв'язки між поняттями та термінами будь-якої галузі знань.

Ключові слова: *ідеографічний словник, тезаурус, термінологіка, термін, метод дослідження.*

Проаналізовані найбільш відомі ідеографічні словари. Вияснено, що тезаурус дозволяє виявити логічні зв'язки між поняттями та термінами будь-якої області знань.

Ключевые слова: *идеографический словарь, тезаурус, терминологика, термин, метод исследования.*

The most famous ideographic dictionaries are analyzed. It was found that the thesaurus enables demonstrate logical connections between the concepts and terms of any branch of knowledge.

Key words: *ideographic dictionary, thesaurus, terminology, term, method of investigation.*

Спроби людини створити словники, подібні до тезауруса, здійснювалися здавна. «На зорі цивілізації, — зазначає В.В. Морковкін, — коли люди могли висловити свої думки на письмі за допомогою